

Фоменко Т.М.,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Сумський національний аграрний університет

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВИШІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ)

У статті розглянуто особливості процесу підготовки студентів аграрних вишів до міжкультурної комунікації. З'ясовано, що вивчення іноземної мови неможливе без навчання міжкультурного спілкування та вивчення іношомовної культури. Виокремлено завдання, які необхідно вирішувати в процесі вивчення іноземної мови, щоб досягти ефективних результатів у підготовці студентів до міжкультурного спілкування. Визначено також ефективні прийоми, методи й засоби навчання, що сприяють засвоєнню іношомовної культури, формуванню міжкультурних умінь і навичок студентів аграрних вишів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, іноземна мова, іношомовна культура, майбутні фахівці аграрної галузі, аграрний виш, міжкультурні вміння

Постановка проблеми. В процесі євроінтеграції, а також змін вимог ринку праці до майбутніх фахівців, вища аграрна освіта повинна реагувати відповідним оновленням змістової складової професійної підготовки майбутніх аграріїв. На сучасному етапі встановлення міжкультурних зв'язків, в умовах обміну науковими, культурними та духовними цінностями збільшується попит на фахівця, який володіє не лише необхідними професійними компетенціями, але й має якісну іношомовну підготовку, володіє знанням особливостей рідної та іношомовної культур, норм комунікативної поведінки, етикету; здатний до комунікації на різних рівнях ділового й міжособистісного спілкування. Отже,

міжкультурне спілкування стає істотним компонентом професійної діяльності фахівців. Відбуваються зміни в контексті вивчення іноземних мов. Концепція іншомовної освіти ґрунтується на інтегрованому навчанні мови й культури країни, мова якої вивчається, на діалозі рідної та іншомовної культур. Таким чином, навчання студентів аграрних закладів вищої освіти (ЗВО) іноземної мови доцільно розглядати як підготовку до міжкультурного спілкування, діалогу культур.

Аналіз актуальних досліджень. Існує значна кількість розвідок, пов'язаних із вивченням окремих аспектів визначеної проблеми. Питаннями теорії міжкультурної комунікації, діалогу культур займалися Н. Алмазова, О. Садохін, О. Тарнопольський [8], С. Тер-Мінасова [9], А. Щукін та ін. Вивчення мов у зв'язку з вивченням культур у своїх працях розглядали Є. Верещагін, В. Костомаров, Р. Мільруд, Ю. Пассов, В. Сафонова, П. Сисоєв, М. Байрам (M. Byram), К. Крамш (C. Kramsch), Г. Нойнер (G. Neuner), С. Савіньон (S. Savignon) та ін.

Дослідженню проблеми професійної підготовки студентів аграрних вишів останнім часом приділено належну увагу, зокрема в студіях Н. Зуєнко (формування комунікативної культури майбутніх аграріїв), Н. Костриці (культурологічна підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі), Р. Кравця (формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі) [1], О. Кунашенко (формування культури спілкування майбутніх менеджерів аграрного профілю), І. Ляшенко (формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм) [2], Ю. Ніколаєнко (підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі) [4], О. Резунової (формування крос-культурної компетентності майбутніх фахівців) [6], С. Штангей (професійна підготовка майбутніх агрономів на засадах компетентнісного підходу) та ін. Проте питання підготовки студентів аграрних вишів до міжкультурної комунікації не було до цього часу предметом окремого дослідження.

Мета статті – проаналізувати особливості процесу підготовки студентів аграрних вишів до міжкультурної комунікації. Для вирішення вказаної мети поставили такі **завдання**:

- визначити завдання, які необхідно вирішувати в процесі вивчення іноземної мови щодо формування готовності студентів до міжкультурного спілкування;

- охарактеризувати дидактичні можливості методів та засобів навчання, що сприяють формуванню міжкультурних умінь і навичок студентів аграрних вишів.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних напрямів модернізації вищої аграрної освіти України є підвищення конкурентоспроможності випускників аграрних ЗВО на міжнародному ринку праці. Зростання зв'язків зі світом праці, розвиток соціального діалогу, розширення культурних меж зумовлює підвищення ролі комунікації у професійній діяльності аграріїв. Особистісний і професійний розвиток фахівця-аграрія, ефективне входження його у сферу професійної соціалізації значно залежить від рівня сформованості комунікативних умінь. Сучасний фахівець аграрної галузі повинен володіти культурою професійного, іншомовного та міжкультурного спілкування, вміти правильно й виразно висловлюватися, використовуючи різні стилістичні засоби. Цьому сприяє вивчення студентами гуманітарних дисциплін, зокрема іноземної мови.

В аграрних вишах вивченню іноземних мов надається особливе значення. Студенти вивчають англійську, німецьку чи французьку мову за вибором. Вони також мають можливість відвідувати курси з польської мови. Вивчення іноземної мови є невід'ємною складовою системи професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі, оскільки володіння іноземною мовою підвищує конкурентоспроможність і мобільність фахівців-аграріїв на міжнародному ринку праці, сприяє їхньому кар'єрному зростанню тощо.

Розвиток співпраці з іноземними партнерами, участь у міжнародних бізнес-проектах, різноманітних міжнародних конференціях сприяють

підвищенню практичної значущості іноземної мови в аграрних вишах. Крім того, в процесі євроінтеграції системи вищої освіти України актуалізується міжнародна академічна мобільність студентів аграрних вишів, яка надає їм можливість отримати сучасні знання чи практичний досвід у закладах вищої освіти Канади, Німеччини, Польщі, США та ін. До студентів аграрних ЗВО, які проходять практику чи стажування за кордоном, висуваються додаткові вимоги щодо володіння іноземною мовою. Так, «до участі в конкурсному відборі на міжнародні програми практичного навчання допускаються студенти, які володіють іноземною мовою країни, у якій проходить практика» [3].

Ми погоджуємося з поглядом дослідниці І. Ляшенко про те, що студенти, які беруть участь в інтеграційних процесах, повинні мати не лише мовну підготовку, але й володіти знаннями культури інших країн, зокрема суспільними нормами, достатніми соціокультурними фоновими знаннями, національними усвідомленнями; мати сформовану соціально важливу спрямованість особистості студента; уміти пристосовуватися до нового середовища тощо [2].

Проте для тимчасових культурних контактів, таких, як навчання, стажування, участь у міжнародних програмах тощо, майбутньому аграрію немає необхідності адаптуватися до всіх аспектів іншомовної культури. Студенти аграрних вишів знайомляться «лише з найбільш значущими аспектами культури, що впливають на поведінку та міжособистісну комунікацію, та набувають практичних навичок, які лежать в основі культурно-детермінованої поведінки людей відмінної культури; набувають розуміння правил, якими керуються в суспільних стосунках і обмінах у цій культурі, й гнучкість у виконанні своєї ролі в суспільстві згідно з цими правилами» [7].

Безумовно, оволодіння іноземною мовою передбачає не лише навчання іншомовної комунікації, але й формування особистості майбутнього фахівця, здатного до міжкультурного спілкування. Так, зростає роль засвоєння студентами не лише мовленнєвих умінь і навичок, але й країнознавчої інформації про іншомовну країну; норм і способу життя, системи понять,

кодексу поведінки, загальноприйнятих форм діяльності, правил, законів, принципів і цінностей суспільства, в якому функціонує мова. Відповідно до концепції співвивчення мови та культури, «мова має вивчатися не тільки як засіб комунікації, але також як засіб занурення в культуру суспільства, мова якого вивчається» [8, с. 12]. Таким чином, вивчення іноземної мови в аграрному виші необхідно розглядати як навчання засобу міжкультурного спілкування.

Варто зазначити, що міжкультурна комунікація є особливим видом спілкування; її визначають як спілкування між представниками різних культур. Під міжкультурним спілкуванням розуміють специфічну форму взаємодії людей із передачі інформації, цінностей, норм і традицій від людини до людини, що здійснюється за допомогою мови й інших мовних систем [5, с. 103]. Таким чином, формування міжкультурної комунікації необхідно здійснювати на основі міжкультурної взаємодії. Останнім часом збільшується кількість іноземних студентів в аграрних вишах, що підвищує актуальність проблеми взаємодії представників різних культур. Сучасна аграрна вища освіта стає полікультурною, етнічно різноманітною та багатомовною. Безперечно, подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно подолати бар'єр культурний.

Осягаючи культурні реалії іншомовної країни в процесі вивчення іноземної мови, майбутні аграрії не лише долучаються до іншої культури, але й порівнюють дві культури – рідну та іншомовну, виходячи за межі культурної орієнтації, долучаються до рідної культури. Сприйняття елементів іншомовної культури відбувається інтенсивніше, коли здійснюється процес свідомого порівняння іноземної та рідної мов. Лише виходячи за межі своєї культури, тобто стикаючись із іншим світоглядом, світосприйняттям, можна зрозуміти специфіку власної суспільної свідомості, можна побачити різницю або конфлікт культур. Усвідомити різницю між культурами й уникнути культурного шоку при реальному спілкуванні можна лише на основі отриманих знань і уявлень про взаємодію культур і мов [9].

Усвідомлення себе учасником міжкультурного спілкування та досвід міжкультурної взаємодії є позитивними передумовами, що налаштовують співрозмовників на ефективне спілкування. У процесі взаємопроникнення культур студенти застосовують пізнавальні способи рідної культури та використовують набутий досвід для усвідомлення іншомовної культури, починають орієнтуватися під час міжкультурного спілкування та діяти відповідно до загальноприйнятих норм цієї культури. Культурологічна обізнаність сприяє правильній інтерпретації подій, що відбуваються в конкретній ситуації в іншомовному середовищі, а також запобіганню непорозуміння в процесі міжкультурного спілкування.

На нашу думку, основне завдання процесу підготовки студентів до міжкультурної комунікації полягає у формуванні готовності до засвоєння особливостей національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки носіїв мови, системи культурних цінностей, зразків мовленнєвої та немовленнєвої поведінки, прийнятих у іншомовному середовищі. Знання й дотримання правил і норм мовленнєвої поведінки сприяє досягненню взаєморозуміння у процесі ділового спілкування з представниками іншомовної культури.

Серед умінь і навичок міжкультурного ділового спілкування майбутніх аграріїв виокремлюють: уміння поводити себе доброзичливо, толерантно, з повагою до людської гідності й поведінкових традицій людей інших культур (розвиток поведінкової культури); уміння правильно, стисло, логічно висловлювати свої думки; уміння логічно, точно й доречно висловлюватися з огляду на традиції іншокультурних партнерів; ставити запитання; реагувати на відповіді співрозмовника тощо (розвиток комунікативної культури); уміння правильно використовувати та розуміти невербальні засоби спілкування, правильність використання інтонації, гнучкості, темпу мовлення, проявів емоцій, міміки, пантоміміки з огляду на іншокультурних партнерів (розвиток культури використання мовних засобів) [6].

Для здійснення успішної міжкультурної комунікації майбутніх аграріїв, на думку Р. Кравця, важливими є також формування таких якостей особистості:

інтернальність, тобто схильність до самодетермінації, що свідчить про особистісну та професійну зрілість; терпимість, яка розкриває настанови майбутнього аграрія в спілкуванні, його світосприйняття, світогляд, ціннісне ставлення до навколишнього соціального середовища; проявляється в готовності сприйняти унікальність інших; рефлексивність, що передбачає здатність майбутнього фахівця самостійно оцінювати, зіставляти, аналізувати власну культурну ідентичність і культурну приналежність співрозмовника у взаємодії; відкритість, яка полягає в здатності особистості до позитивної емоційної модальності в спілкуванні, позитивної настанови на міжкультурну комунікацію; суб'єктність як вищий рівень особистісної самоорганізації, що включає самодетермінацію, відповідальність, творчу самостійність [1, с. 83 – 84].

Дослідниця Ю. Ніколаєнко зазначає, що формування готовності студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі має ґрунтуватися на принципах, що відображають специфіку професійної взаємодії аграріїв у іншомовному середовищі, як-от:

1) принцип професійної спрямованості навчальної діяльності студентів (процес підготовки має бути організований як моделювання комунікативних ситуацій, які максимально наближені до реального професійного спілкування аграріїв);

2) принцип міжпредметних зв'язків іноземної мови зі спеціальними дисциплінами, який передбачає отримання знань зі своєї майбутньої спеціальності та оволодіння вміннями й навичками іншомовного спілкування для здійснення майбутньої професійної діяльності;

3) принцип культурологічності, який передбачає не лише ознайомлення з іншомовною культурою (оволодіння соціокультурними знаннями), але й через відповідну систему вправ – формування вмінь і навичок стандартизованої комунікативної поведінки, яка є характерною для професійної взаємодії в тих країнах, мова яких вивчається [4, с. 97 – 99].

На наш погляд, для того, щоб досягти ефективних результатів у формуванні готовності студентів до міжкультурного спілкування у процесі вивчення іноземної мови, серед завдань, які необхідно вирішувати, можна виокремити наступні:

- насичення змісту навчальної програми дисципліни «Іноземна мова» країнознавчими та культурологічними матеріалами;
- розробка та впровадження завдань (ситуацій) актуальної соціокультурної спрямованості;
- удосконалення різноманітних форм, методів, прийомів і засобів навчання;
- використання інтерактивних методів навчання;
- надання переваги нетрадиційним формам організації занять.

Мовленнєві ситуації, що створюються на занятті викладачем, мають моделювати умови реального використання іноземної мови у спілкуванні з представниками іншомовної культури. Так, на практичних заняттях з іноземної мови студенти відпрацьовують вживання етикетних форм вітання, звертання, знайомства, прощання, вибачення, подяки тощо у процесі застосування таких комунікативних вправ, як рольові ігри. Беручи участь у рольовій грі, студенти засвоюють норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки.

Інтерактивні форми та методи навчання допомагають зробити кожного студента не лише слухачем чи спостерігачем, але й активним учасником освітнього процесу. Засвоєння країнознавчої інформації буде більш ефективним, якщо воно здійснюється у співробітництві, коли кожний студент стає активним учасником освітнього процесу. Організаційні форми, які засновані на спілкуванні, діалозі, зіставленні різних поглядів, сприяють формуванню толерантності, поваги до іншої думки, розумінню важливості існування різних підходів. Для вирішення навчальних завдань викладач може використовувати наступні інтерактивні методи: «мозковий штурм»; навчальні групові дискусії; рольові й ділові ігри; кейс-метод. Залучення студентів до міжкультурної комунікативної діяльності на основі інтерактивних методів

навчання сприяє розвитку рефлексивних здібностей, емпатії та толерантності; розвитку навичок міжкультурного спілкування.

На основі перегляду відеосюжетів за допомогою навчальних та інформаційних сайтів студенти знайомляться з етикетними формами; вивчають особливості мовленнєвої поведінки носіїв мови в умовах спілкування, особливості культури, традицій іншомовної країни. Комунікативні вправи, мовленнєві ситуації та використання навчальних відеосюжетів допомагають студентам оволодіти іншомовним мовленнєвим етикетом, навчають виокремлювати загальне й специфічне у мовленнєвій поведінці носіїв мови, сприяють включенню у процес міжкультурного спілкування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Успішне навчання іноземної мови неможливе без навчання міжкультурного спілкування та вивчення іншомовної культури. Питання підготовки студентів аграрних ЗВО до міжкультурної комунікації особливо актуальне в полікультурному освітньому просторі вишу. Організація та реалізація запропонованих видів освітньої діяльності сприяє ефективній підготовці студентів до міжкультурної комунікації. Перспективами подальших досліджень може бути створення моделі підготовки майбутніх аграріїв до міжкультурної комунікації.

Джерела та література:

1. Кравець Р.А. Структурні компоненти полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: наук.-метод. журн.* Київ: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2013. Вип. 1/2. С. 80–86.
2. Ляшенко І.В. Формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2007. 20 с.
3. Наказ Міністерства аграрної політики України від 15.06.05 № 264 «Про затвердження Положення про проведення практики студентів аграрних вищих навчальних закладів України за кордоном». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0855-05>
4. Ніколаєнко Ю.О. Підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2009. 260 с.

5. Основы теории коммуникации / под ред. М.А. Василика. Москва: Гардарики, 2003. 615 с.

6. Резунова О.С. Формування крос-культурної компетентності майбутніх економістів-аграріїв шляхом підвищення професійної компетентності викладача вищого аграрного навчального закладу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія „Педагогіка. Психологія. Філософія”*. Київ, 2014. Вип. 199. Ч. 1. С. 305–310.

7. Солодка А.К. Соціокультурні трансформації особистості у процесі кроскультурної взаємодії. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Київ. 2013. Вип. 17 (2). С. 303–312.

8. Тарнопольський О.Б., Скляренко Н.К. Стандарти комунікативної поведінки у США: посіб. для студентів старших курсів, які вивчають англ. мову як спеціальність. 2-е вид., випр. і доп. Київ: ІНК ОС, 2003. 208 с.

9. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово, 2000. 264 с.

Fomenko T.M. Preparation of students of agrarian higher education institutions to intercultural communication (in the process of foreign language study)

The article deals with the peculiarities of the process of preparation of students of agrarian higher education institutions to intercultural communication. The development of contacts with foreign partners, the growth of interpersonal communication in the professional activity of agrarians, the expansion of cultural boundaries significantly affects the role of foreign language knowledge in the process of professional training of future specialists. It is noted that for effective intercultural communication the future specialist of the agrarian sector, besides knowing a foreign language, must know the foreign language culture.

The tasks to be solved in the process of foreign language study to achieve effective results in the preparation of students to intercultural communication are singled out. The effective ways, methods and means of training that promote foreign language culture study, formation of intercultural skills and abilities of students of agrarian higher education institutions are determined as well.

Key words: *intercultural communication, foreign language, foreign language culture, future specialists of the agrarian sector, agrarian higher education institution, intercultural skills*